

Kriminologiska institutionens underlag för Stockholm universitets remissvar på

SOU 2016:42. Ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, m.m.

Sammanfattning

Kriminologiska institutionen delar utredningens slutsats att ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet för köp av sexuell tjänst inte bör införas.

Institutionen avvisar förslaget att köp av sexuell tjänst ska gradindelas och innehålla brottet grovt köp av sexuell tjänst. Institutionen ansluter sig här till det särskilda yttrandet av fyra av utredningens experter.

Institutionen tar inte ställning till oaktsamhetskravet för gärningsmän beträffande brottsoffers ålder vid sexualbrott mot barn (15–17 år), då konsekvenserna av utredningens förslag är svåra att bedöma.

Institutionen avvisar utredningens förslag om att skärpa straffet för köp av sexuell handling av barn. Skälen för detta utvecklas här närmare.

Straffskärpning för köp av sexuell handling av barn

I direktiven anges två skäl till varför utredningen ska se över straffskalan för köp av sexuell handling av barn (15–17 år) för att säkerställa att den motsvarar brottets allvar. För det första anses böter som påföljd inte motsvara allvaret i handling. För det andra har FN:s barnrättskommitté kritiserat Sverige för att inte se tillräckligt allvarligt på brottet och för att påföljderna inte är proportionerliga. Utredningens förslag är att böter inte längre ska finnas i

straffskalan och att straffskalan ska höjas från två till fyra års fängelse och även innehålla ett grovt brott.

För att börja med kravet från FN:s barnrättskommitté, så framhålls det i såväl direktiven som utredningen som ett skäl för att se över köp av sexuell handling av barn. I utredningen hänvisas till de FN-dokument där detta skulle ha sagts (s. 152, not). Det är dock svårt att hitta något sådant påstående i de anförda dokumenten.

Utredningen försöker på olika sätt visa att brottet köp av sexuell handling av barn kräver ett starkare straffrättsligt skydd (allmänpreventiv motivering) och är brottet är allvarigare än lagstiftaren tidigare ansett det vara (straffvärdesmotivering). Direktiven ger inga närmare skäl för varför brottet ska ses som allvarigare eller varför böter bör utgå ur straffskalan. Enligt propositionen till den nuvarande lagen (2004/05:45) fanns det skäl att böter borde finnas i straffskalan. Vad gäller den faktiska lagtillämpningen anger utredningen att straffvärdet i flera fall legat på fängelsenivå. Av en sammanställning av domar och strafförelägganden för köp av sexuell tjänst av barn 2006–2014 (s. 146) kan utläsas att straffet i två tredjedelar av fallen är strängare än böter och att straffvärdet legat på fängelsenivå. Detta innebär att straffnivån är avsevärt högre än den för köp av sexuell tjänst av vuxen.

Genom beskrivningar av risken för allvarliga konsekvenser för unga av prostitution anser utredningen att det finns skäl att ge unga ett starkare straffrättsligt skydd. Detta är ett allmänpreventivt argument. Utredningen säger samtidigt att det finns ”principiella skäl emot att låta allmänpreventiva överväganden påverka straffskalorna för enskilda brottstyper” (s. 157) och att skärpta straff inte kan ge ”annat än marginella effekter” (s. 157). Utredningen ifrågasätter alltså själv den allmänpreventiva effekt man ansett påkallad.

Under senare år har i utredningar allt oftare hänvisats till att ökade möjlighet måste ges för en *nyanserad* bedömning av straffvärdet. Nyansering har då i praktiken alltid inneburit att straffet ska skärpas. Så också i denna utredning. Om endast utrymmet för fängelse beaktas i nuvarande lagstiftning, vilket sträcker sig från 14 dagar till två år, så ger detta spann utrymme för skillnader i straffvärde på 48 gånger. Med bibehållna böter i straffskalan blir förstås utrymmet för nyansering än mycket större.

Som vanligt i svenska utredningar ges uppgifter om motsvarande lagstiftning i övriga nordiska länder. Det visar sig att Finland och Danmark har samma straffmaximum som Sverige, dvs. två år, medan Norge har tre år, vilket skulle kunna utgöra ett skäl för höjning. Institutionen har från Norge inhämtat uppgifter om praxis i domar för köp av sexuell tjänst av personer under 18 år. Här framgår bl.a. att det är en lag som sällan används ensam, att sexköpet inte ger mer än ett par månaders fängelse, att fängelse sex månader getts i ett fall av sexköp från en 14-åring, och att den straffskärpande motiveringen ”på särskilt kränkande sätt”, som kan ge tre års fängelse, inte tycks ha använts.¹

När väl utredningen anser sig ha fastställt att det straffrättsliga skyddet och straffvärdet för köp av sexuell tjänst ska höjas, sker en närmare bestämning utifrån principerna om proportionalitet och ekvivalens. Utredningens specifika juridiska jämförelser mellan allvaret hos köp av sexuell handling av barn och andra brott ska här inte granskas. Institutionen har i ett tidigare remissvar på betänkandet *Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering 1999–2008* (SOU 2010:49) framhållit att sådana jämförelser tenderar att bli ganska godtyckliga. Vad som är viktigare är dock att varje sådan bedömning av proportionalitet och ekvivalens måste ske i förhållande till tidigare lagstiftning. Då denna lagstiftning vad gäller vålds- och sexualbrott under senare år enbart inneburit kriminaliseringar och straffskärpningar, leder den till synes neutrala analysen i ljuset av proportionalitet och ekvivalens till en höjning av straffnivån. Då inga andra överväganden lyfts fram, har lagstiftaren satt igång ett perpetuum mobile, en evighetsmaskin, för straffskärpningar.

Som skäl för att höja straffminimum anger utredningen också att det skulle utgöra en markering av samhällets syn på brottets allvar (s. 158). Varför det nu behövs en straffrättsligt starkare markering än tidigare utvecklas inte. Hänvisningen till samhället tyder möjligen på att det är det allmänna rättsmedvetandet som åberopas. Dock finns, enligt institutionen, ingen forskning som visar vad allmänheten här tycker eller att medborgarnas syn på kort tid skulle ha skärpts. Däremot pekar svensk forskning på att allmänheten inte kräver hårdare straff för flera allvarliga vålds- och sexualbrott. Det framgår heller inte vilka markeringen riktar sig till. Om det är ett

¹ Brev från professor May-Len Skilbrei, Institut for kriminologi og rettssosiologi, Universitet i Oslo, den 10 augusti 2016.

moralbildningsargument, där syftet är att allmänheten ska uppfostras till att se allvarigare på brottet, borde detta sagts tydligt.

Den ekonomiska och än mer den principiella kostnaden av straffskärpningen diskuteras inte i utredningen. En traditionell princip om straffet som *ultima ratio*, dvs. att straff ska vara något som tas till i sista hand, tycks ha övergetts av regeringarna under senare år. Detta framgår förstås inte av ett enskilt förslag om straffskärpning som i detta fall för köp av sexuell handling av barn. Förslaget måste dock sättas in i sitt sammanhang. Kriminaliseringar och straffskärpningar för särskilt vålds- och sexualbrott har under senaste decennier ökat mycket kraftig i Sverige. Empiriska undersökningar om effekterna av denna lagstiftning saknas nästan helt. Generellt har enligt forskningen straffskärpningar ingen positiv effekt på brottsligheten. Strafflagstiftningen reduceras nu till uttryck för regeringars önskan att demonstrera moralisk upprördhet. Priset är en expanderande strafflagstiftning. Under i övrigt lika omständigheter måste det samhälle som har mindre straff ses som bättre än det som har mer straff.

* * *

Remissvaret har sammanställts av Anita Heber och Henrik Tham.

Beslut om detta remissvar har fattats av styrelsen för Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet den 7 sept 2016.

Tove Pettersson, prefekt